

Аница ДРАГОВИЌ

УДК: 314.12(100)„1975/2012“

НЕКОИ АСПЕКТИ НА ТРАНЗИЦИЈАТА НА РОДНОСТА ВО СВЕТОТ***Кратка содржина***

Во овој труд компаративно е проследена родноста на ниво на свет, во временскиот период од 1975 до 2012 година. Анализата е заснована на податоците за вредностите на тоталните стапки на фертилитет (ТФР), при што се користени податоци публикувани од страна на Обединетите нации. Резултатите од анализата посочуваат дека постои поврзаност помеѓу степенот на развиеност и репродуктивното однесување и родноста на населението во една држава. Високата родност најчесто кореспондира со нискоразвиените подрачја, а ниската родност, главно, се среќува во поразвиените делови од светот. Аграрните ниски приходни економии имаат повисоки стапки на родност отколку земјите кои имаат пазарно доминантни стопански економии. Меѓу позначајните фактори на влијание врз репродуктивното однесување на населението и родноста на жената се зајакнување на статусот на жената, преку образованието и унапредување на човечкиот развој.

***Клучни зборови:* РОДНОСТ, РЕПРОДУКТИВНО ОДНЕСУВАЊЕ, РАЗВОЈ НА НАСЕЛЕНИЕТО**

Вовед

Мерено преку вкупната стапка на фертилитетот (ТФР),¹ транзицијата на родноста² е поделена во пет фази. Кога во земјата вкупната стапка на родноста

¹ Вкупната стапка на фертилитетот е показател (индикатор) на родноста којшто го мери бројот на раѓање деца на една жена, под услов таа жена во секоја година од репродуктивен возраст период, а тоа е 15-49 години, да се однесува онако како што се реалните специфичните стапки на родноста во дадената година. Но, во реалноста, специфичните стапки на родноста се менуваат според возраста на жената, на поради тоа овој индикатор укажува на хипотетска родност. Haupt A. and Kanc T.T. and Haub, C. 2011. *Population Handbook*, Population Reference Bureau's, Washington, DC стр.9 -14. Се пресметува на следниов начин: 5 x вкупниот број на раѓања во секоја петгодишна возрастна група жени, поделено со бројот на жени во истата возрастна група x 1.000.

² Терминот родност се употребува како соодветен превод на зборот fertility на македонски јазик, кој прв пат беше употребен во: Јовановиќ, А. 1988 *Планирањето на семејството и родноста во Република Македонија*, Скопје: Метаморфоза. Под транзиција на родноста се подразбира модел што ги опишува промените на нивото на родноста (на раѓања деца) во текот

изнесува над 5 деца, велиме дека земјата се наоѓа во „преттранзициска фаза“. Кога родноста почнува да се намалува до 5 деца, велиме дека земјата се наоѓа во „рана фаза“, а во „средна фаза“ е тогаш кога трендот на намалување на родноста продолжува и изнесува од 5 до 3 деца по жена. Во ситуација кога пресметаното ниво на родноста е помалку од 3 деца, но повеќе од 2.1 дете, тогаш земјата се наоѓа во „напредна фаза“. Кога вредностите на ТФР се под 2.1 деца по жена, тогаш земјата се наоѓа во „посттранзициска фаза“, кога, всушност, се поставува и прашањето за биолошката обнова на населението (Rosero – Vixby & Casterline, 1993).

Во групата земји кои се наоѓаат под нивото на обнова на населението се вбројуваат речиси сите земји од европскиот континент, потоа некои земји од азискиот континент, како што се Ерменија, Кина, Кипар, Грузија, Хонг Конг, Јапонија, Макао, Република Кореја и Сингапур; Бахами, Барбадос, Куба, Мартиник и Тринидад и Тобаго на Карибите; Канада и Соединетите Американски Држави (САД) во Северна Америка; и Австралија и Нов Зеланд во Океанија.³

Во останатите земји, демографската транзиција сè уште трас, што значи дека стапката на раѓање деца, односно вкупната стапка на фертилитет сè уште е висока. Она по што се разликуваат земјите од оваа група е тоа дали родноста почнала да опаѓа и со колкаво темпо се одвива намалувањето на раѓањето деца. Повеќето од земјите со висока родност се наоѓаат на африканскиот континент. Овие земји во вкупното население во светот во 1999 година учествувале со 12,8 проценти, а во 2012 година 15,2 проценти. (PRB, 2012: 3-9) Како за илустрација, ТФР во Западна Африка од 1995 до 2000 година била 5.9 деца на една жена. Во истиот период Источна Африка имала 6.1 деца по жена, а Средна Африка 6.4 деца по жена. Исто така, и земјите од Јужна Азија и од Западна Азија се вбројуваат во групата земји со висока родност, поточно со родност од над 5 деца.⁴ Во 2012 година ТФР-стапките покажуваат пониски вредности и тоа за Западна Африка - 5.4 деца, Источна Африка имала 5.1 дете, а Средна Африка - 5.4 деца по жена (PRB, 2012: 10-13).

Родноста, како комплексен процес, е одговорна за биолошката репродукција на населението, а споредбата на горенаведените податоци сугерира дека станува збор за нерамномерна обнова на светот. Истовремено, нееднаквоста на овие „два света“ не е само во нивото на нивната биолошка репродукција, туку и во начинот, во условите за живеење, во нивното пошироко социјално опкружување. Како што веќе е напоменато, високата родност најчесто кореспондира со нискоразвиените подрачја, а ниската родност, главно, се сретнува во поразвиените делови од светот.

на времето. Овој модел се поврзува со моделот на „демографската транзиција“.

³ Изворот на податоците за земјите со ниска родност се добиени од Обединетите нации и се користени од “Population Bulletin of the United Nations “Below Replacement Fertility”, Special Issue No. 40/41 1999.

⁴ Податоците што се однесуваат на обработката на земјите со висока родност се добиени од Обединетите нации. (Fertility Trend and Patterns Database) од различни извори (истражувања, пописи и од виталниот систем на регистар), и World Population Prospects: The 2000 Revision Database. United Nations Population Division. (1999), United Nations, New York.

Покрај демографските, се забележуваат и одредени други разлики помеѓу „дваа света“, а се битни за вкупниот развој на човекот. За илустрација се прави споредба меѓу 20 проценти од најбогатите земји и 20 проценти од најсиромашните земји во светот. Така,

- 86 проценти од светското производство отпаѓа на првата група земји (богатите), а 1 процент во втората или во најсиромашните земји во светот;
- 45 проценти од светските протеини се во групата на најбогатите наспроти само 5 проценти во најсиромашните;
- 59 проценти од вкупната енергија ја имаат најбогатите наспроти 4 проценти кај најсиромашните;
- 74 проценти од телефонските линии ги користат најбогатите, додека достапот го имаат 1,5 процент од најсиромашните;
- 84 проценти од весниците се печатат и се достапни за жителите на најбогатите земји, додека таа привилегија ја имаат 1,1 процент од најсиромашните земји.⁵

Понатаму, учеството на приход на 20 проценти од најбогатите земји во светот во 1960 година беше за 30 проценти поголем во однос на 20 проценти од најсиромашните земји. Според податоците од Светска банка во 2005 година, нивното учество се зголемило на 77 проценти (Milovanovic, 2009: 30). Овој диспаритет е зголемен за 60 проценти во 1990 година, односно за 78 проценти е поголем во 1994 година (UNDP, 1998). Диспаритетот, разгледуван на ниво на поединци, укажува дека богатството на 225 најбогати луѓе во светот е еднакво на илјада милијарди долари, а истата сума припаѓа на 47 проценти од најсиромашното население во светот кое брои 2.7 милијарда луѓе. Или, богатството на трите најбогати земји во светот е повисок од бруто домашниот производ (БДП) на 48 најсиромашни земји во светот (UNDP, 1998):

Неседнаквоста не е „привилегија“, односно не се бележи таа разлика само меѓу различни земји од различни региони. Се забележува и во рамките на една иста земја, односно држава и тогаш неседнаквоста е уште повеќе изразени. Според извештаите на човековиот развој од 1997 година, проценето е дека во развисните земји 100 милиони луѓе живеат под нивото на сиромаштија, 5 милиони се бездомници, а 37 милиони не се вработени (UNDP, 1997).

Иронијата на животот на нашава планета е во тоа што таа во изминатите 40 и повеќе години бележи прогрес. Во периодот од 1970 до 1995 година, неписменоста е намалена од 70 проценти на 48 проценти. Детската смртност и смртноста на мајките се намалува, а животниот век е сè подолг и тоа во просек за 17 години (споредено со 1960 година), а веќе една третина од земјите во развој се соочени со намалување на стапките на пораст. Наспроти тоа, обесхрабрувачки се резултатите дека стандардот на населението се влошува и ќе се влошува во следните 20 години. Приходот кој

⁵ исто.

припаѓа на 1 милијарда луѓе (од вкупно 6 милијарди на 12 октомври 1999 година, односно 7 милијарди во 2012 година) во светот е понизок од оној што беше пред 40 години.

Бројот на лица кои живеат под линијата на екстремната сиромаштијата, а тоа е да имаат 1,25 американски долари или помалку на ден, се намалил од 1,8 милијарди во 1990 година на 1,4 милијарди во 2005 година. Најголем број од семејствата во најсиромашните земји својата заработувачка ја трошат на храна, а од 2010 година како резултат на зголемување на цената на храната, 44 милиони луѓе повеќе се наоѓаат под нивото на сиромаштија (UNFPA, 2012, : 5).

Горенаведените податоци се доволни показатели за диспаратот на човечкиот развој меѓу различни делови на светот. Според гореприкажаниот концепт на „нееднаквоста“ на светот, во посебни делови ќе биде проследено репродуктивното однесување на населението мерено преку стапките на ТФР во земјите кои имаат ниска родност и оние што спаѓаат во групата земји со висока родност.

Вкупните стапки на фертилитет во земјите со ниска родност

Нивото и трендот на родноста во т.н. нискородни земји е претставен преку податоците за вредностите на ТФР, при што се користени податоци публикувани од страна на Обединетите нации. Овој индикатор или стапка на родноста претставува хипотетска родност, кој како таков, главно, се разликува од фактичката или реалната родност. Предноста на оваа мерка е тоа што е најсоодветна за споредба на родноста меѓу различни региони, држави и подгрупи од населението.

Нивото на родноста се однесува на периодот од 1975 до 2012 година. Земјите се групирани според нивната географска припадност по одделни региони, и се претставени во табелите што следуваат.

Во Табела 1 се претставени вредностите на ТФР и процентуалните промени за земјите од азискиот континент. На овој континент живеат 4.260 милиони луѓе, што претставува 60,4 проценти од светското население (PRB, 2012: 13)⁶

⁶ United Nation Population Division (1999), United Nations, New York.

Табела 1. Вкупните стапки на фертилитет и процентуалните промени во Азија: 1975-2012

Регион/ земја	Година											Про- мени (%)
	1975	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	2012	
Источна Азија												
Кина	3,57	2,31	2,20	2,31	2,20	2,00	2,00	1,86	-	-	1,5	-58,0
Хонг Конг	2,75	2,06	1,47	1,19	1,22	1,26	1,23	1,22	-	-	1,2	-56,4
Јапонија	1,93	1,74	1,74	1,51	1,51	1,47	1,43	1,47	-	-	1,4	-27,5
Макао	-	1,87	-	-	1,64	-	1,41	1,43	1,36		1,2	-35,8
Р. Кореја	3,23	2,70	1,67	1,58	1,70	1,77	1,73	1,72	-	-		
Северна Кореја											2,0	
Јужна Кореја											1,2	
Југоисточна Азија												
Сингапур	2,11	1,74	1,62	1,72	1,82	1,82	1,83	1,80	1,77	-	1,2	-43,1
Западна Азија												
Ерменија	2,79	2,34	2,55	2,63	2,58	2,35	1,97	1,70	1,63	-	1,7	-39,1
Кипар	2,01	2,46	2,38	2,42	2,33	2,49	2,27	2,23	2,13	2,08	1,4	-30,3
Грузија	2,52	2,21	2,26	2,20	2,15	1,79			2,13	-	1,7	-32,5

Извор: од 1975-1996 година преземено од: United Nations, „Population Bulletin of the United Nations“, „Bellow Replacement Fertility“, Special Issue No. 40/41 1999, New York, 2000, стр.33-36; за 2012: PRB, 13 Забелешка: „-“ податоците не се достапни.

Како што се забележува од Табела 1, веќе во 1975 година Јапонија бележи родност под нивото на обнова на населението и таквиот тренд продолжува. Останатите земји, иако во истиот период се наоѓале во „напредна фаза“, во 2012 година се наоѓаат во групата земји кои се соочени со намалена репродукција на населението. Промениите во нивото на родноста за оваа група земји изразено во индексни поени, каде што за индексна година е земена 1975 година, ја издвојува Кина како земја која бележи највисок пад на родноста и тоа од 58,0 проценти. По неа следуваат Хонг Конг со 56,4 проценти и Сингапур со 43,1 процент. Негативен тренд, но со најниски промени покажува Јапонија со пад од 27,5 проценти.

Во Табела 2 е претставено нивото и трендот на родноста во земјите од европскиот континент.

Табела 2. Вкупните стапки на фертилитет и процентуалните промени во Европа: 1975 -2012

Регион/ земја	Година											Промени
	1975	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	2012	%
И. Европа												
Белорусија	2,20	2,00	2,07	1,91	1,80	1,75	1,61	1,61	1,57	1,39	1,5	-31,8
Бугарија	2,24	2,05	1,95	1,81	1,65	1,54	1,46	1,37	1,24	-	1,5	-33,0
Р. Чешка	2,43	2,07	1,95	1,89	1,86	1,72	1,67	1,44	1,28	1,18	1,4	-42,4
Унгарија	2,38	1,92	1,83	1,84	1,86	1,77	1,69	1,64	1,57	1,46	1,2	-49,6
Полска	2,27	2,28	2,33	2,04	2,05	1,93	1,85	1,80	1,61	1,60	1,3	-42,7
Молдавија	2,55	2,36	2,66	2,39	2,26	2,21	2,10	1,95	1,76	-	1,3	-49,0
Романија	2,62	2,45	2,26	1,83	1,56	1,51	1,44	1,41	1,34	1,30	1,3	-50,4
Руска Фед.	1,99	1,89	2,06	1,89	1,73	1,55	1,39	1,40	1,34	-	1,6	-19,6
Словачка	2,55	2,32	2,25	2,09	2,05	1,98	1,92	1,66	1,52	1,45	1,4	-45,1
Украина	2,02	1,95	2,02	1,89	1,81	1,72	1,55	1,50	1,40	-	1,5	-25,7
С. Европа												
Данска	1,92	1,55	1,45	1,67	1,68	1,76	1,75	1,81	1,81	-	1,8	-6,2
Естонија	2,04	2,03	2,12	2,05	1,79	1,69	1,45	1,37	1,32	1,30	1,5	-26,5
Финска	1,69	1,63	1,64	1,78	1,80	1,85	1,81	1,85	1,81	1,76	1,8	6,5
Исланд	2,65	2,48	1,93	2,31	2,19	2,21	2,22	2,14	2,08	2,12	2,0	-24,5
Ирска	3,40	3,23	2,50	2,12	2,08	1,99	1,93	1,86	1,87	1,91	2,1	-38,2
Латвија	1,96	1,90	2,09	2,02	1,86	1,73	1,51	1,39	1,25	1,16	1,1	-43,9
Литванија	2,20	2,00	2,10	2,00	1,97	1,89	1,67	1,54	1,49	1,43	1,5	-31,8
Норвешка	1,98	1,73	1,68	1,93	1,92	1,88	1,86	1,87	1,87	1,89	1,9	-4,0

Шведска	1,78	1,68	1,73	2,14	2,12	2,09	2,00	1,89	1,74	1,61	1,9	6,7
В. Британија	1,81	1,89	1,80	1,83	1,83	1,82	1,79	1,76	1,74	1,71	2,0	10,5
Југоисточна Европа												
БиХ	2,35	1,88	1,89	1,70	-	-	-	-	-	-	1,2	-48,9
Хрватска	1,91	1,92	1,82	1,63	1,53	1,48	1,52	1,47	1,48	-	1,5	-21,5
Грција	2,28	2,23	1,68	1,43	1,38	1,39	1,34	1,36	1,32	1,31	1,5	-34,2
Италија	2,21	1,68	1,45	1,36	1,33	1,33	1,26	1,22	-	-	1,4	-36,7
Малта	2,17	1,98	1,99	2,05	2,04	2,12	1,89	1,83	2,01	-	1,4	-35,5
Португалија	2,52	2,19	1,73	1,57	1,57	1,54	1,52	1,44	1,41	1,44	1,3	-48,4
Словенија	2,16	2,11	1,72	1,48	1,46	1,34	1,34	1,32	1,29	1,28	1,5	-30,6
Шпанија	2,80	2,21	1,64	1,36	1,33	1,32	1,27	1,21	1,17	1,15	1,4	-50,0
Југославија	2,31	2,26	2,21	2,08	2,08	1,91	1,85	1,88	-	-		
3. Европа												
Австрија	1,83	1,65	1,47	1,45	1,50	1,49	1,48	1,44	1,40	1,42	1,4	-23,5
Белгија	1,74	1,69	1,51	1,62	1,66	1,65	1,60	1,55	1,55	-	1,8	3,4
Франција	1,93	1,95	1,82	1,78	1,77	1,73	1,66	1,65	1,72	-	2,0	3,6
И. Германија	1,54	1,94	1,73	1,52	0,98	0,83	0,78	0,77	0,84	0,93		
З. Германија	1,45	1,45	1,28	1,45	1,42	1,40	1,39	1,35	1,34	1,39		
Германија	-	-	-	-	-	-	1,29	1,28	1,24	1,25	1,4	-1,3
Луксембург	1,52	1,50	1,38	1,62	1,60	1,67	1,69	1,72	1,67	1,76	1,5	-1,3
Холандија	1,66	1,60	1,51	1,62	1,61	1,59	1,57	1,57	1,53	1,53	1,7	2,4
Швајцарска	1,61	1,55	1,52	1,59	1,58	1,58	1,51	1,49	1,42	1,50	1,5	-6,8

Извор: како Табела 1; забелешка: „-“ податоците не се достапни.

Европскиот континент брои 740 милиони луѓе, што е 10,5 проценти од светското население, со нулта стапка на пораст (PRB, 2012: 8). Речиси целиот континент има нискорепродуктивни карактеристики. Трендот на опаѓање на ТФР кој е забележан во 1970-тите години продолжува и во следните децении. Од ваквиот тренд отстапуваат Финска, Шведска, Белгија, Франција и Холандија. Во овие земји се забележува пораст на ТФР. Порастот се движи од 2,4 проценти во Холандија до 6,7 проценти во Шведска. Наспроти нив, пад на ТФР за околу една половина се забележува во Романија (50,4 проценти), Шпанија (50,0 проценти), Унгарија (49,6 проценти), Молдавија (49,0 проценти) и Португалија (48,4 проценти).⁷ Процентите за последната група земји е дека тие во иднина забрзано ќе го намалуваат населението.

Податоците за земјите од Латинска Америка, Карибите и од Северна Америка, на чиј простор живеат 948 милиони луѓе, што е 13,4 проценти од вкупното население (PRB, 2012: 7), се прикажани во Табела 3.

Табела 3. Вкупните стапки на фертилитет и процентуалните промени во Латинска Америка, Карибите и во Северна Америка: 1975-2012

Регион/ земја	Година											Про- мени (%)
	1975	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	2012	
Латинска Америка и Кариби												
Бахами	2,54	2,87	2,48	2,03	-	1,95	-	-	-	-	1,9	-25,2
Барбадос	2,23	1,88	-	1,57	-	-	-	-	-	-	1,7	-23,8
Куба	-	1,64	1,90	1,83	1,69	-	-	-	-	-	1,7	+3,7
Мартиник	3,69	-	2,14	2,02	1,93	1,93	-	-	-	-	2,1	-43,1
Тринидад и Тобаго	3,12	3,20	3,21	2,40	-	-	2,03	-	-	-	1,8	-42,1
Северна Америка												
Канада	1,82	1,71	1,63	1,71	1,70	1,69	1,66	-	-	-	1,7	-6,6
САД	1,77	1,83	1,84	2,08	2,07	2,07	2,05	2,07	-	-	1,9	7,3

Извор: како Табела 1; забелешка: „-“ податоците не се достапни.

Во 1975 година државите Мартиник и Тринидад и Тобаго имале над 3 деца по жена, а Бахамите и Барбадос по 2,54, односно 2,23 деца на жена. Но, трендот на намалување на раѓање деца во групата земји под нивото на нивната обнова на

⁷ Овие земји се и први во групата десет земји во светот кои имаат најниска родност во светот, од кои во периодот 1995-2000 година Шпанија покажала најниска со 1,15 деца, Романија со 1,17 и Република Чешка со 1,29 деца. По нив се Италија со 1,20, Бугарија - 1,25, Латвија - 1,25 деца, Словенија - 1,26, Грција - 1,28 деца, Естонија - 1,29 деца и Германија - 1,30 деца, според United Nations Population Division.

населението во почетокот на 1990-тите години ги вбројува и овие земји. Според индексните поени, државата Мартиник бележи најголеми надолни промени и тоа за околу 43,1 процент. Наспроти споменатите земји, Куба бележи нагорен тренд за 3,7 проценти, каде што ТФР во 2012 година изнесува 1.7 деца по жена.

Спецификите на земјите од Северна Америка, Канада и од Соединетите Американски Држави (САД) е во тоа што тие веќе во 1975 година се наоѓаат под нивото на обнова на своето население. Таквиот тренд се следи, па Канада во почетокот на 1990-тите години пресметува ТФР од 1.66 деца на една жена. Иако САД покажуваат тренд на зголемување на ТФР и тоа од 1.7 деца во 1975 година на 2.07 деца до 1994 година, во 2012 година опаѓа на 1.9 деца на една жена.

Во Табела 4 се прикажани репродуктивните карактеристики на најмладиот континент, каде што живеат 37 милиони луѓе, што е 0,5 проценти од светското население (PRB, 2012: 9). Имено, во 1975 година, во Австралија и во Нов Зеланд ТФР изнесува 2.2 и 2.3 деца по жена. Трендот на намалување на раѓање деца доведува до тоа дека веќе во 1980 година овие земји да се вбројат во групата на нискородни земји. Нов Зеланд бележи некои нагорни промени во однос на родноста за во 2012 година со ТФР 2.1 деца да е во групата на земји кои имаат проста репродукција на населението.

Табела 4. Вкупните стапки на фертилитет и процентуалните промени во Австралија и во Нов Зеланд: 1975-2012

Земја	Година											Про- мени (%)
	1975	1980	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	2012	
Австралија	2,22	1,92	1,89	1,91	1,85	1,89	1,87	1,85	-	-	1,9	-14,4
Нов Зеланд	2,33	2,05	1,93	2,18	2,16	2,12	2,10	2,04	2,03	-	2,1	-9,9

Извор: исто како Табела 1; забелешка: „ - “ податоците не се достапни.

Врз основа на претходните анализи, може да воопштите дека дел од причините за промените на репродуктивното однесување на еден дел од земјите во светот во последните децении од минатиот век, односно трендот на намалување на раѓање деца се должи на изменетите економски и социјални услови на живот во овие земји. Тука би ги спомнале брзите процеси на урбанизација и модернизација на општеството, на социјалното опкружување и на начинот на живеење, кој наметнал промена на одлуката за раѓање деца и тоа во насока на намалување на бројот на раѓање деца.

Намалувањето на бројот на раѓање деца, покрај т.н. субјективни фактори на влијание, е резултат и на поагресивните мерки и интервенции на владите на одделни држави. Таков е случајот со земјите од азискиот континент, како што се Кина,

Кореја или, пак, Јапонија, кои во средината на минатиот имале активна антинатална популациска политика.

Ефектот од политиките врз родноста се согледува и преку искуството на земјите од Европа кои покажуваат позитивен раст на ТФР, како што се Финска, Шведска, Белгија, Франција и Холандија. Поточно во овие земји семејната политика се третира како дел од политиката на работна сила и родовата политика. Таквиот концепт покажува слаби, но, сепак, позитивни резултати во однос на вредностите на ТФР (Neuger, 2003). Ваквиот концепт е можеби своевидно решение за сите земји кои имаат слично искуство во однос на репродуктивното однесување и родноста.

Вкупните стапки на фертилитет во земјите со висока родност

Земјите со висока родност, главно, припаѓаат на африканскиот и на азискиот континент и на дел од Латинска Америка. Според класификацијата на моделот на демографската транзиција, во 13 земји од африканскиот континент, како и на делот од окупираната Палестинска територија, транзицијата на родноста се наоѓа во „средна фаза“.

Податоците претставени во Табела 5 укажуваат дека не може да се зборува за униформност на преттранзициската фаза во овие земји. Поконкретно, ТФР се движат од 5.6 деца во Чад до повеќе од 7 деца во другите земји. Останатите 32 земји (22 од Супсахарска Африка, 9 од Азија и 1 од Океанија) во кои живеат 550 милиони луѓе се поминати во средната фаза на транзицијата на родноста.

Табела 5. Вкупните стапки на родноста и проекциите во високородните земји

Регион/земја	Процени и проекции				
	Година	ТФР	1995-2000	2005-2010	2005-2010
Источна Африка					
Бурунди	1987	7.1	6,8	6,6	5,2
Коморос	1996	5.1	5,4	4,5	3,2
Џибути	1990	6.0	6,1	5,5	4,4
Еритреја	1995	6.1	5,7	4,9	3,6
Етиопија	1990	7.7	6,8	6,5	5,1
Мадагаскар	1997	6.0	6,1	5,3	4,0
Малви	1992	6.7	6,8	5,9	4,7
Мозамбик	1997	5.6	6,3	5,4	4,1

Руанда	2000	5.8	6.2	5.3	4.0
Сомалија	1980	7.3	7,3	7,0	5.6
Уганда	1995	6.9	7,1	6,9	5.4
Танзанија	1996	5.6	5,5	4,6	3.2
Замбија	1996	6.1	6,1	5,3	4.1
Средна Африка					
Ангола			7,2	7,0	5,6
Камерун	1998	5.2	5,1	4,3	3,1
Централно-африканска Република	1994	5.1	5,3	4,6	3,4
Чад	1993	5.6	6,7	6,4	4,9
Конго			6,3	6,1	4,7
Демократска Република Конго	1984	6.7	6,7	6,4	4,9
Екваторијална Гвинеја	-	-	5,9	5,7	4,2
Јужна Африка					
Намибија	1992	5.4	5,3	4,4	3,2
Западна Африка					
Бенин	1996	6.3	6,1	5,3	4,0
Буркина Фасо	1992	6.5	6,9	6,7	5,2
Гамбија	1990	5.9	5,2	4,4	3,1
Гвинеја	1999	5.5	6,3	5,4	4,1
Либерија	-	-	6,8	6,6	5,2
Мали	1996	7.0	7,0	6,9	5,4
Мавританија	1991	5.0	6,0	5,8	4,3
Нигер	1998	7.5	8,0	7,8	6,3
Нигерија	1999	5.1	5,9	4,9	3,4
Сенегал	1997	5.7	5,6	4,6	3,3

Сиера Леоне	-		6.5	6.3	4.8
Того	1998	5.2	5,8	4,9	3.6
Јужна - Централна Азија					
Авганистан	1973	8.2	6,9	6,7	5.2
Бутан	1994	5.6	5,5	4,7	3.5
Малдиви	1990	6.4	5,8	4.9	3.6
Пакистан	1991	5.4	5,5	4,6	3.2
Западна Азија					
Ирак	1989	5.2	5,3	4,3	2.8
Окупирана Палестинска држава	1992	8.4	6.0	5.2	4.0
Оман	1989	7.9	5,9	5,1	3.9
Саудиска Арабија	1996	5.7	6.2	5,0	3.6
Јемен	1997	6.5	7,6	7,4	5.9
Меланезија					
Соломонски Острови	1987	6.1	5.6	5,0	3.8

Извор: United Nations Population Division(1999): забелешка: ..-" податоците не се достапни.

Темпото на опаѓање на бројот на раѓање деца не е еднаков кај сите земји. Брзината на намалување варира од 0.1 дете до 1.6 деца на една жена. Просекциите за овие земји, направени од Обединетите нации, укажуваат дека независно од нивото на родноста, се очекува намалување на вкупната стапка на родноста. Проценето е дека просечното раѓање деца по жена, на земјите од втората фаза, ќе се намали од 6.2 деца во 1995-2000 година на 4.2 деца во 2020-2050 година.

Како што е познато, транзицијата на родноста, односно намалувањето на раѓање деца, попрво започнува кај жените во помлади години отколку кај постарите. Таквата правилност се должи на тоа што младите жени го одложуваат стапувањето во брак на повозрасни години, а постарите жени побавно се одлучуваат да прекинат со раѓање. Од ваквата правилност отстапуваат жените од африканскиот континент. На пример, во Мадагаскар родноста се намалила меѓу жените постари од 24 години, а се зголемила кај помладите жени. Или, пак, во Сенегал, намалувањето на родноста за 1.4 деца на една жена се должи токму на намалувањето на раѓање деца кај жените помлади од 30 години. Според споменатите анализи, разликите во возрасниот

модел на родноста се должи на разликите во културата или тие се под влијание на економските или некои други општествени фактори на влијание (PDUN, 2001: 3-34).

Заклучок

При обидите да се објаснат причините за различниот почеток на демографската транзиција во различните делови од светот, се поаѓа од претпоставките дека тоа е така поради достигнатото ниво на развој на земјата. Односно, посиромашните земји имаат пониска родност во однос на побогатите земји.

Компаративните макроанализи на United Nations Development Program, (UNDP), United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO), United Nations (UN) и World Bank (WB), направени врз основа на информациите за земјите со висока родност, покажуваат дека репродуктивното однесување се совпаѓа со социокултурните промени и промените на животниот стил, кој имплицитно значи модернизација, а економскиот пораст е еден од тие компоненти. Висока негативна корелација е забележана помеѓу учеството на жената во процесот на образование, индексот на човечкиот развој, степенот на урбанизација и БДП по глава на жител. Позитивна насока покажува со стапките на детската смртност и стапката на сиромаштија (види Табела 6).

Табела 6. Корелација на вкупните стапки на родноста кон крајот на 1990-тите години со изделени показатели

Индикатори	Проста регресија		
	Број на земји	R ²	Коефициент на корелација
Стапка на смртноста под 5 години, 1995-2000	121	0,62	0,79
Вклученост на жените во основни и во средни училишта, почеток на 1990-тите	117	0,67	-0,82
Процент на градско население, 2000	121	0,27	-0,52
Процент на населението кое живее под 1долар на ден, 1990-тите	60	0,43	0,65
БДП по глава, 1999	98	0,25	-0,50
Индекс на човечки развој (HDI)	112	0,69	-0,83

Извор: UNDP, UNESCO, UNDP, WB.

Своевидните компарации, во смисла на нивото на економскиот и социјалниот развoтoк на регионот или државата, имплицираат заклучок дека аграрните ниски приходни економии имаат повисоки стапки на родност отколку земјите кои имаат пазарно доминантни стопанства. Во таа смисла, транзицијата на родноста се поврзува и со транзицијата во економијата и последователно со транзицијата во општественото живеење во смисла на промена на норми и ставови и промена на животниот стил. Меѓу позначајните фактори на влијание врз репродуктивното однесување на населението и родноста на жената се зајакнување на статусот на жената, преку образованието и унапредување на човечкиот развој.

Литература:

- Haupt A. and Kane T.T. Haus, C. 2011. *PRB's Populain Handbook*, 6th edition Whashington, DC, Population Reference Bureau.
- Milanovic, B. 2009. *Global inequality recalculated: The effect of new 2005 PPP estimates on global inequality*, World Bank Research Department, Washington DC, Aug. 30, 2009.
- Neyer, G. 2003. *Family Policies and Low fertility in Western Europe*, MPIDR Working paper WP 2003-021 Rostock, Max Planck Institute for demographic Research.
- Population Bulletin of the United Nations. 1999, *Below Replacement Fertility*, Special Issue Nos. 40/41 1999.
- Population Reference Bureau, 2012, World Population Data Sheet., достапно на: prb.org
- Population Division United Nations, (2000), "Fertility Trends among Low Fertility Countries" во, United Nations *Bellow Replecment Fertility*, New York, Special Issue Nos. 40/41 1999.,str.35-125
- Population Divison United Nations. 2001, "Demographic Situation in High fertility Countries", во, *United Nations Workshop on Prospects for Fertility decline in High Fertility Countries*, New York
- Rosero-Bixby & J.B. Casterline. 1993. Modelling diffusion effects in fertility transition. in *Population Studies*, 47: 147-67
- United Nations Development Programme. 1997. *Human Developmen Report 1997*, New York, Oxford University Press.
- United Nations Development Programme. 1998. *Human Developmen Report 1998*, New York, Oxford University Press.
- World Populatio Prosspects: 2000. *The 2000 Revision Database*, United Nations Population Division, New York, United Nations.

Anica DRAGOVIC

SOME ASPECTS OF FERTILITY TRANSITION

Summary

This article is devoted to the fertility at the world level from 1975 to 2012 years. Data from the international statistic refer to the fact that there is relation between level of development of society and reproductive behaviour of the population. High level of fertility is associated to the countries, regions that show the level of development. Low level of fertility is faced countries, regions that belong to the group with low level of development. Transition in fertility is related to the transition in economy and in transition is social surrounding, as well. As a very significant changes, that cause changes in the reproductive behaviour are positive changes in the women' status and human development. The data used in the paper are mainly from the international statistics.

Key words: FERTILITY, REPRODUCTIVE BEHAVIOR,
DEVELOPMENT OF POPULATION